

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TÜRK VE İSLÂM SANATLARI TARİHİ ENSTİTÜSÜ

D.148

YILLIK
ARAŞTIRMALAR DERGİSİ

II

1957

AJANS - TÜRK MATBAASI — ANKARA
1 9 5 8

NAKKAŞ ABDULLAH

M. ZEKİ ORAL

Hiç şüphe yok ki ağaç oyma işleri Türk sanatının önemli bir şubesini teşkil eder. Anadolu Selçukluları, Beylikleri ve Osmanlılar zamanında ağaç oyma tekniği ile minberler, sandukalar, varz kürsüleri, hükümdar tahtları, kapı, dolap kanatları, çekmeceler, rahleler yapılmıştır. Bunlardan oldukça mühim sayılabilecek bir miktarı da zamanımıza kadar yaşamışlardır. Bu ağaç oyma işlerini süsleyen motifleri çizen, yazıları yazan sanatkârların bazıları eserleri üzerine imzalarını bile yazmaktan istiğna göstermişlerdir. Bazıları ise yaptıkları işin bir köşesine ve en kısa bir şekilde adını, babası adını ve memleketini yazmakla iktifa etmişlerdir. Türkiye'de yetişmiş mutasavvıflar, âlimler, şâirler, devlet adamları hakkında kitaplar yazılmış ise de bu kabil sanatçılara dair bir kitap mevcut olmadığı için hangi aşırda, hangi sanatkârlar yetişmiş ve hangi işleri yapmıştır? bunu bir kitaptan okuyarak öğrenmek imkânı yoktur. Bu sanatkârları ancak adlarını yazmış oldukları eserleri incelemek ve eserden müessire geçmek suretiyle tettebbu etmek mümkün olmaktadır.

Çalışmalarım arasında Ankaralı iki sanatkâr tesbit etmiş bulunuyorum. Bunlardan birisi Ankara'da Âhi Şerefü'd-Din sandukası ile Kastamonu'da iki cami kapusu üzerinde imzası bulunan (Mahmut oğlu Abdullah) tır. Diğeri Ankara'da Kızılbey, Âhi Şerefü'd-Din camilerindeki minberler ile Çorum Ulu Cami minberini yapmış ve Çorum'daki minbere Ankaralı olduğunu ilâve etmiş bulunan Neccar (marangoz, dülger) Ebubekir oğlu Mehmet'tir. Bu yazımda Mahmut oğlu Abdullah'ın eserlerini ele alıyorum.

— I —

Ankara Âhilerinin güzidelerinden olan Âhi Şerefü'd-Din şu anlatacağımız sandukasının üzerindeki elkabına göre (Hazret-i Muhammet evlâtlarının iftihar ettiği, fütüvvet ve mürüvvet ehlinin sultanı, yüce âhi, hakkın ve dinin şerefi, islâm ve müslümanların ışığı, saha ve kerem babası) dır. Ankara'da sanat şaheserlerinden sayılmaya lâyık olan bir camii ve sağlığında yaptırmış olduğu bir de türbesi vardır. Yine sandukası üzerine yazılmış ölüm tarihine göre (751 H. yılı Recep ayının 28 inci Cuma günü namaz vaktinde «1/Ekim /1350 Cuma») hakkın rahmetine ulaşmış, adı geçen türbesine defnolunmuştur. O zaman sağ olan Ankara'lı sanatkâr Mahmut oğlu Abdullah Âhi Şerefü'd-Din için bir sanat şahikası olan ağaç oyma sandukayı yapmıştır (1. res.). Bugün Etnoğrafya Müzesinde teşhir edilmekte olan bu sanduka ceviz ağacından yapılmıştır. Dikdörtgen pirizması şeklinde bir kaide üzerine tam ortasından dikine kesilmiş ongen pirizmasından bir başlık konmuş, başlığın üstü de bir külâhla süslenmiştir. Bu heyetin önüne yine dikdörtgen pirizması biçiminde bir kaide ile üstüne beşgen pirizmasından bir kapak konmak suretiyle sanduka tamamlanmıştır. Sandukanın bütün dış yüzlerine âyetler, hadislerle Âhi Şerefü'd-Din'in el-kabı ve ölüm tarihi yazılmış, yazıların etrafı rumî ve nebatî süslerle bezenmiştir. Bu yazılar ve motiflerin etrafı oyulmak suretiyle kabartılmış yani oyma - kabartma tarzında işlenmiştir.

Yazıların tamamı ve tercümelere başka bir makalemizde ele alınacaktır. Beşgen pirizması şeklindeki kapağın ayak tarafına sanatkârın adı şöylece yazılmıştır :

عمل النقاہ عبد الله بن محمود

Türkçesi : «Mahmut oğlu Nakkaş Abdullah yaptı». demektir.

— II —

Kastamonu merkezinde Atabey Mahallesinde İbn-i Neccar Camii vardır. Bu caminin kapusu da ağaç oyma işlerinin güzel örneklerindedir (2. res.). Bilindiği gibi Selçuk devrinde böyle cami kapuları, dolap kapakları çarpılmasın, çatlamasın diye küçük küçük tahta parçaları üzerine işlenir geçmelerle tutturulurdu. Konya'nın Sahip Ata Camii kapusu, Hazret-i Mevlâna Dergâhının Tilâvet odasındaki dolap kapakları böyle olduğu gibi memleketimizde, aynı usulde yapılmış başka bir çok kapılar ve minberler mevcuttur. Anadolu Beylikleri zamanında (XIV. asırda) aynı teknikte yapılmış eserler görmekteyiz. Fakat aynı asır içinde yekpâre veya orta yan olmak üzere bir kaç parça tahta üzerine işlemek suretiyle elde edilmiş kapı ve pencere kanatları vardır. Nisbeten kolay olan bu ikinci tarz müteakip asırlarda taammüm ederek evvelkilerin yerine kaim olmuştur. İbn-i Neccar kapusu da işte böyle yekpâre tahtalardan yapılmıştır. Kapu sağ, sol kanat ile ortada pervaz (Anadolu'nun bazı yerlerinde bini denilen bir parça) dan ibarettir. Kanatlardaki tezyinat tamamen simetriktir. Rumî motiflerden bordürlerle çevrilmiş ortasına yine rumîlerden göbek tezyinatı ve buna mümas olarak armut biçimli inkişaf yapılıdır. Arada boş satırlar da bırakılmıştır. Bu esas Türk zevkine uygundur. Arap ve Acem işlerinde bütün satırları dolduran işlemler tezyinatın zevkini ve tesirini kaybeder. Halbuki arada bırakılan boş satırlar süslerin daha net ve cazip görünmesini mümkün kılmaktadır. Pervaz süsleri de bulunduğu parçaya uygundur. Kapunun kanadlarının yukarısındaki karşılıklı iki dörtgen içinde (Ulu tanrı söyledi) ve (Mescitler Allah içindir. Orada bir olan Allahtan başkasına dua etmeyiniz) mealinde olan aşağıdaki yazıları vardır (3. res.) :

قال الله تبارك وتعالى
وانه المساجد لله فلا تدعوا مع الله احدا

Kapu pervazının yukarısında (Ankaralı Mahmut oğlu Nakkaş Abdullah yaptı) demek olan şu kitâbe bulunmaktadır :

عمل عبد الله
بن محمود
النقاہ
الانكوریہ

Pervazın alt kısmında kapunun yapıldığı tarihi gösteren kitâbe şöyledir :

امربعمارة
هذاالباب
المباركفي
التاسعمنهشهر
زىالحججهفي
سنه ثمانه وخمسه وسبعماية

Türkçesi «Bu mübarek kapının yapılması 758 yılı Zilhicce ayının dokuzunda (23/ Kasım/1357 perşembe) günü emrolundu» demektir.

— III —

Sanatkârimızın imzasını taşıyan eserlerden birisi de Kastamonu'nun takriben 20 kilometre kuzeyindeki Kasaba köyünde ve Mahmut Bey Camiindedir. Eski kayıtlara (Kasaba örenciği) yahut (Ilusu)¹ adıyla geçmiş olan bu köyde bahse konu olan camiden başka büyük bir cami bir mescit ile iki hamam harabesi vardır. Bunlar Kasaba köyünün Candaroğulları zamanında önemli bir merkez olduğunu göstermektedir. Kitabesine göre İsfendiyoğullarından Adil Bey oğlu Mahmut Eey tarafından 768 H. 1367 M. yılında yaptırılmış olan bu camiin ahşap işleri bu arada kapusu gibi minberinin de Mahmut oğlu Abdullah tarafından yapılmış olduğu kuvvetle tahmin olunabilir. Ne yazık ki minber harap olmuş pek az parçası kalmıştır. Üzerinde yazı da bulunamamıştır. Kapısının yapılışı, üzerindeki süsleri, yazıları ve usta adı bakımından tamamen yukarıda yazılan İbn-i Neccar Camii kapısına benzer (4. - 5. res.). Aralarında göze çarpan başlıca farklar şunlardır :

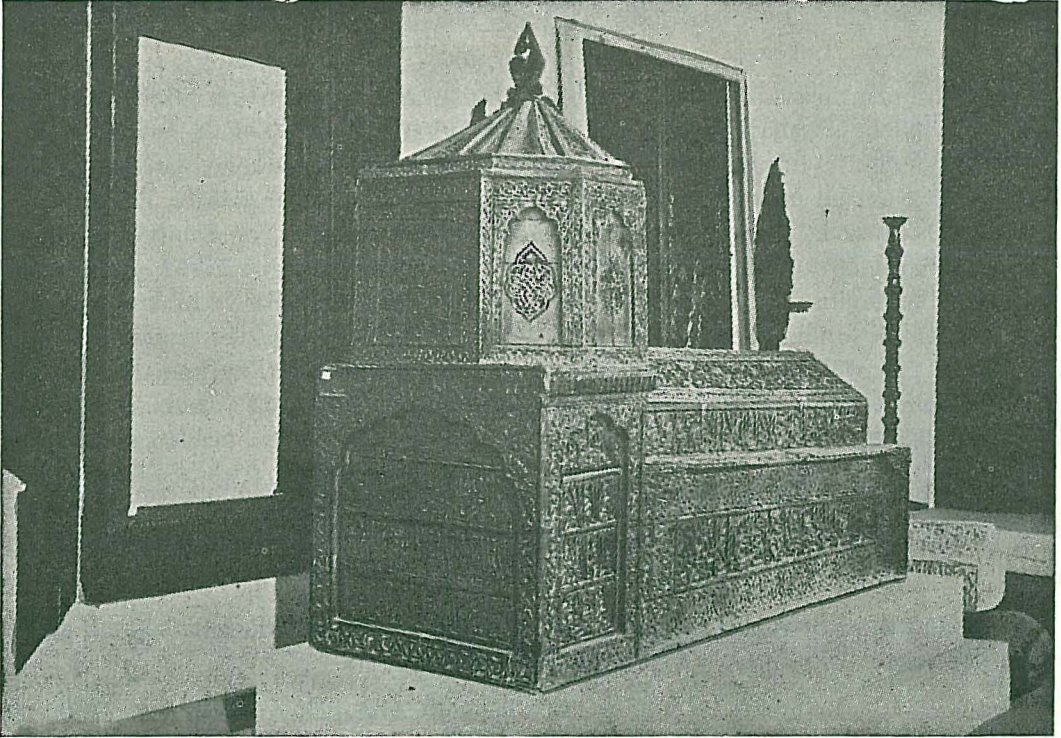
1 — İbn-i Neccar kapısında yazılar daha sade, Mahmut Bey camiinde ise girifttir.

2 — İbn-i Neccar Camiinde kapının yapıldığı tarih vardır, diğerinde tarih yazılmamıştır.

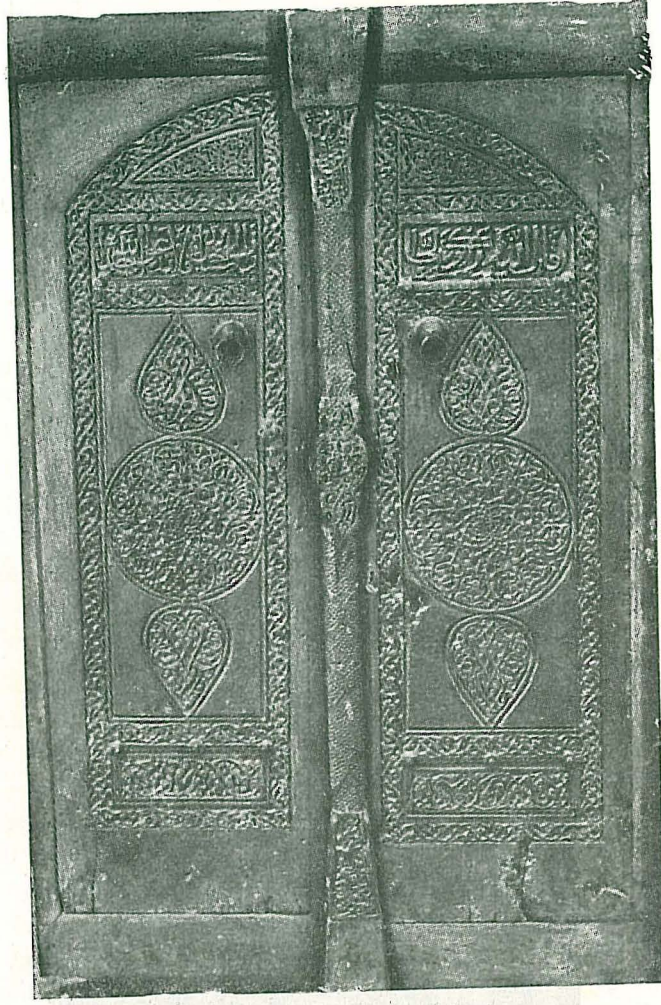
3 — Herhalde bir yanlışlık eseri olarak Mahmut Bey Camiinde âyet kapının sağ kandanına yazılmıştır. İbn-i Neccar kapısında ise soldadır.

Netice olarak denilebilir ki, Nakkaş Mahmut oğlu Abdullah Ankaralı'dır. 1350-1367 yılları arasında sağ olduğu kitabelerle sabittir. Kendisi XIV üncü asırda yaşamış en yüksek sanatkârlardan olduğu günümüze kadar dayanabilmiş olan eserlerinden anlaşılmaktadır.

¹ M. Behçet; Kastamonu Asar-ı kadimesi, sayfa 118.

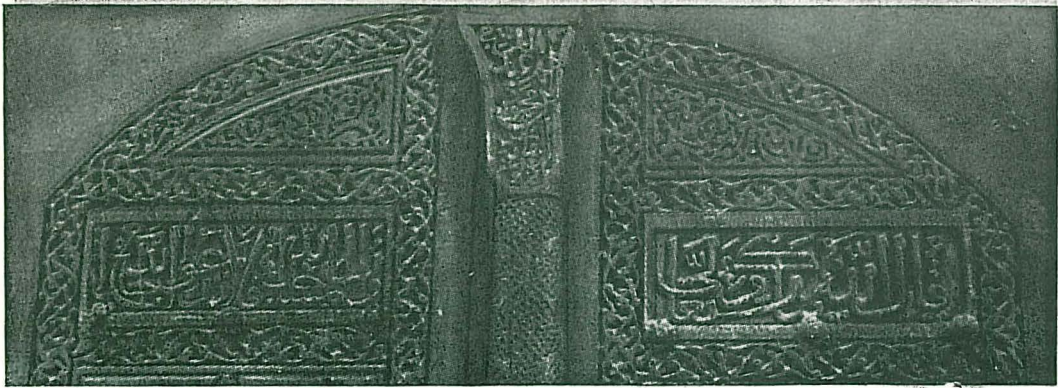

1. Resim — Ankara. Ahi Şerefü'd - Din'in sandukası.

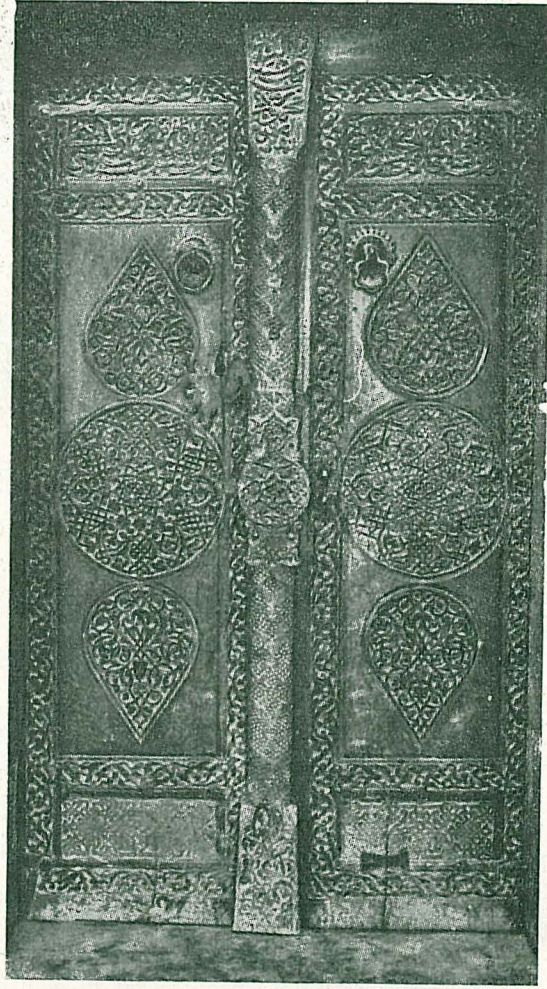
(Foto. Halük Karamağaralı)

2. Resim — Kastamonu. İbn-i Neccar Camii. Kapı kanatları.

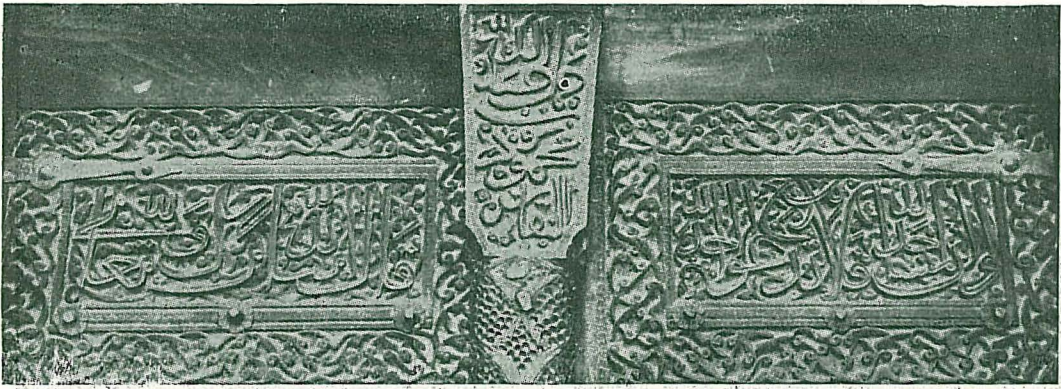
(Foto. Halük Karamağaralı)

3. Resim — Kastamonu. İbn-i Neccar Camii. Kapı kanatlarındaki kitâbeler.

(Foto. Halük Karamağaralı)

4. Resim — Kastamonu (Kasaba Köyü). Emir Mahmut Camii. Kapı kanatları.

(Foto. Halük Karamağaralı)

5. Resim — Kastamonu (Kasaba Köyü). Emir Mahmut Camii. Kapı kanatlarındaki kitâbeler.